

des Vaters / Jurij Brezan. — Berlin : Verlag Neus Leben, 1987. — 217 S. *Danella U.* Ein Bild von einem Mann / Uta Danella. — München, 1992. — 326 S. *Fischer M. L.* Liebe im Grand-Hotel. Roman / Max L. Fischer. — München : Engel Verlag GmbH, 1996. — 224 S. *Karoly J.* Ein Mann für eine Nacht / Jil Karoly. — Frankfurt am Main : Fischer Taschenverlag GmbH, 1996. — 310 S. *Plath H.* Kein Tag wie der andere / Hargette Plath. — Berlin, 1989. — 287 S. 34. *Stromberger R.* Diese Drombuschs / Robert Stromberger. — Köln : Güter Verlag, 1988. — 317 S.

МУДРАК Я.В.

(Івано-Франківський нац. тех. ун-т нафти і газу)

СЕМАНТИКА РЕЧЕНЬ З ПРОПОЗИТИВНИМИ ПРЕДИКАТАМИ

The article is devoted to the problem of propositional predicates' functioning in the semantic structure of a sentence. Belonging to the modal component of a sentence, they represent the inner world of a person and show his attitude towards what has been said. The typical context of their usage is polipropositional construction.

Key words: *propositional attitude, propositional predicate, semantic structure*

Термін "пропозитивна настанова" запозичений лінгвістикою із логіки, що вивчала відношення між суб'єктом і його судженнями. Б. Рассел використовував термін "пропозитивна настанова" щодо дієслів (які у лінгвістичній практиці називають пропозитивними), що за формою є двомісними предикатами, які встановлюють відношення між суб'єктом і пропозицією [Russell 1956, с. 224], тобто можуть бути представлені семантичною моделлю $X P, \text{ що } Y$, де X – суб'єкт пропозитивної настанови, що переживає певний психічний (емоційний чи ментальний) стан, виражений пропозитивним предикатом P , щодо Y – пропозиції, яка являє собою репрезентацію явищ чи подій у свідомості суб'єкта. Так, у реченні *You know that Stanes arrived the other day with some mad idea of camping in one of the flat's just finished* (G.K. Chesterton) пропозитивний предикат *know* відображає відношення суб'єкта щодо пропозиції *Stanes arrived the other day with some mad idea of camping in one of the flat's just finished*, що є фактом об'єктивної дійсності. У реченні *I believe you are suffering from is called fatty degeneration of the heart* (G. Eliot) пропозитивний предикат *believe* – відношення щодо можливого стану справ.

Виділення пропозитивних предикатів ґрунтується на їх логічному поділі на ті, що певною мірою стосуються механічної дії, і ті, що позначають ментальні процеси, тобто відображають „внутрішню і зовнішню діяльність людини” [Арутюнова 1976, с. 61]. Результатом дії предикатів першої групи є видима зміна, процес чи перетворення, в той час як результат дії предикатів другої групи – специфічний, оскільки його неможливо визначити, виміряти чи побачити: дія відбувається у свідомості людини. Інакше кажучи, одні предикати охоплюють матеріальну площину буття, інші – духовну, що відбувається у психіці людини. Функціонуючи разом у системі мови, вони взаємодіють, і семантика кожної з груп визначається чіткіше: одні позначають зміни оточуючого середовища, інші – відношення до цих змін.

Пропозитивні предикати репрезентують внутрішній світ людини, а отож їх вивчення відповідає тенденції сучасних лінгвістичних досліджень, ключовою ідеєю

яких є наближення мовних механізмів до людини, аналіз ”мови в людині і людини у мові“. Методологічну основу та теоретичну базу лінгвістичних розвідок становлять положення сучасної філософії мови, що визначають принципи концептуалізації дійсності, об’єм та межі лінгвістичної онтології і постулати когнітивної лінгвістики, в рамках якої мова розглядається як механізм та інструмент смислотворення та репрезентації уявлень і знань людини про світ.

Залучення людського чинника до аналізу мовних явищ дає змогу представити ”світ людини”, її вербальну поведінку як екстралінгвістичне середовище, що визначає не тільки системні характеристики мови, але й механізми комунікативної і когнітивної діяльності, оскільки ”мова існує в людині для людини і реалізується через людину, тому для розуміння її будови і функціонування першочергового значення набуває врахування взаємодії трьох елементів: мовної форми, людини з її інтелектом та психологією і позамовної (екстралінгвістичної) дійсності” [Гак 1998, с. 369].

Метою статті є аналіз семантики речень з пропозитивними предикатами, для реалізації якої передбачено розв’язати наступні завдання: дослідити співвідношення термінів *модус* і *пропозитивна настанова*, окреслити межі пропозитивних предикатів, проаналізувати вплив семантики пропозитивного предиката на залежну пропозицію. Об’єктом дослідження є поліпропозитивні речення з пропозитивними предикатами в англійській мові, предметом – їхня семантична та синтаксична структура.

У науковій літературі модус і пропозитивна настанова нерідко ототожнюються, хоча існують спроби розмежувати ці поняття; так, наприклад, Н.Д. Арутюнова зазначає, що пропозитивне відношення вирізняється перш за все своєю здатністю встановлення зв’язку між адресантом та пропозицією (що співвідноситься з суб’єктивно-модальним відношенням), а модус переносить центр ваги на ставлення вмісту висловлювання до дійсності, що постулюється адресантом (об’єктивне модальне значення висловлювання) [Арутюнова 1988, с.207].

Пропозитивна настанова, на нашу думку, передає суб’єктивне відношення до змісту пропозиції, виражає настанову суб’єкта щодо цього змісту і є складовою модусу, об’єм якого ширший і включає й інші параметри. Приміром, у реченні *I suppose you never notice anything else odd when you are at work here* (W. Tevis) предикат *suppose* належить до ментального модусу і виражає пропозитивну настанову суб’єкта щодо істинності інформації, закладеної у підрядній частині (у даному випадку *припущення*). У реченні *I believe my mother hated my father before I was born* (D. Lawrence) пропозитивна настанова суб’єкта – *віра*.

Межі пропозитивних предикатів не до кінця визначені. Наприклад, В.Г. Гак, кваліфікуючи пропозитивні предикати як такі, що виражають відношення до дії з боку суб’єкта і формують модальність модуса, утворюючи модальну і комунікативну рамку висловлювання, виділяє п’ять груп предикатів: 1) сприйняття; 2) почуття в широкому смислі; 3) епістемічної модальності; 4) мовлення; 5) волітивні [Гак 1987, с. 39].

С.А. Крилов до числа пропозитивних предикатів відносить предикати мисленнєвого відношення (*думати, вважати, вірити*) і емотивні предикати. Проміжне становище займають сенсорні (перцептивні) (*чутти, бачити, відчувати*) і комунікативні предикати (*говорити, питати, вітати*), які інколи зараховують до пропозитивних, а інколи виносять за межі цього типу [Крылов 1987, с. 71-72]. Епістемічні предикати виражають раціональну оцінку адресата, емотивні предикати – емоційну.

До пропозитивних предикатів К. Айджмер зараховує: предикати, що виражають епістемічні відношення (включаючи віру і знання): *believe, know, think, imagine, suppose, realize, expect*; предикати, які виражають бажання суб'єкта: *desire, wish, want*; предикати, які виражають невпевненість суб'єкта в істинності пропозиції: *wonder, doubt* [Aijmer 1980]. Фінський вчений І. Ніїнілуото до пропозитивних настанов відносить знання, припущення, пам'ять, уяву [див. Niiniluoto 1981, с. 239].

Зазначені класифікації демонструють різні підходи до визначення пропозитивних предикатів, відсутність єдиних чітких критеріїв і, як наслідок, відсутність єдиної, загально визнаної класифікації.

Розуміючи під пропозитивною настановою психологічний стан суб'єкта, який виникає щодо певного стану справ, пропозитивні предикати можна визначити як такі, що виражають суб'єктивне відношення людини до певного фрагменту світу (реально існуючого чи уявного), відображеного у її свідомості у вигляді ідеального образу. Тому семантичним об'єктом предикатів цієї групи виступає не окреме предметне поняття, а цілісна семантична ситуація, первинним вираженням якої виступає залежна суб'єктно-об'єктна структура [Алисова 1971, с. 93]. Такий підхід передбачає, що пропозитивні предикати вживаються у поліпропозитивних реченнях: позначаючи процеси, що відбуваються в інтелектуальній, емоційній і вольовій сферах людської діяльності, вони потребують при реалізації в мові пропозитивних актантів, які конкретизують зміст об'єктної семи, включеної в структуру значення таких дієслів. Залежна пропозиція відтак може оформлятися як суб'єктно-актантною структурою (*I think my ankle is strained* (O. Henry), так і інфінітивними чи герундіальними зворотами: *At the beginning he had supposed the bug to have been inserted the brain itself* (G.K. Chesterton), *He was thinking of joining our church* (G.K. Chesterton).

Пропозитивні настанови розглядаються як такі, що належать до недескриптивного або модального компонента висловлювання, що дозволяє мовцю виразити своє ставлення щодо змісту висловленого. Для опису семантики пропозитивних настанов або особистих модальностей використовується поняття "можливих світів" (семантична теорія "можливих світів" передбачає, що істинність чи хибність пропозиції може реалізуватись не тільки в реальному світі, але і у всіх можливих, співвіднесених з дійсністю, тобто в модальних контекстах), а самі вони інколи характеризуються як світопороджуючі оператори. Можливі світи відображають можливий стан справ або напрямок розвитку подій, що є сумісними з настановою певної особи [див. Хинтикка 1980]. Приміром, у реченні: *For a moment she imagined herself travelling with DZ Towns* (W. Tevis) пропозиція *she was travelling with DZ Towns* не відображає реального стану справ об'єктивної дійсності, але є реальними і істинними в уявному світі мрій і фантазій суб'єкта: *I can't help but smile when I think of his saying that about the old donkey* (M. James).

"Можливі світи" створюють пропозитивні предикати віри, уяви, бажання: *Along the pavement he suddenly saw Mrs. Verrecker-le-Fleming bearing down on him; he willingly imagined her toiling under the fetters of a promise to erect a tomb with his name upon* (G. Elliot); *When studying part-time at business school they dream of starting a new life abroad* (Marie Claire); *He had always rather fancied himself playing the celebrity to an audience of millions* (M. James).

Деякі вчені під пропозитивним відношенням розуміють думки, що відображають різноманітні внутрішні стани суб'єкта. Репрезентативний характер думки відмічений у психології і когнітології. Пропозитивні настанови часто розглядають крізь призму предикатних актантів, що дає змогу чіткіше окреслити семантику пропозитивних

предикатів та умови їхнього функціонування, при цьому зазначається, що об'єктом предикатів пропозитивного відношення є думка суб'єкта – ментальна репрезентація як реально існуючої, так і уявної дійсності у свідомості суб'єкта.

У науковій літературі, однак, висловлюється думка, що всі модусні предикати є пропозитивними, тобто не всі виражають пропозитивну настанову. Так, модусні предикати відчуття належать до сенсорного або перцептивного модусу і не виражають пропозитивної настанови, оскільки орієнтовані актуальний стан справ у його предметному, процесуальному і подієвому аспектах [Арутюнова 1988, с. 110]. Варто зазначити, що невіддільність сприйняття від ментальних операцій передбачає розвиток епістемічних смислів предикатів сенсорного модусу [там само, с. 111], а разом з тим – можливість вводити пропозицію і виражати пропозитивну настанову: *I've heard he was the right man in the right place* (W.S. Maugham). У наведеному реченні предикат перцептивного модусу *hear* набуває значення *дізнатись, довідатись, знати* а відтак – можливість вводити пропозицію і виражати пропозитивну настанову – впевненість щодо достовірності пропозиції. В інших прикладах: *I saw I was going to be angry* (B. Stoker); *He could see that she was vastly impressed by this vague talk* (O. Henry) предикат сенсорного модусу *see* – значення *зрозуміти, усвідомити*.

Суперечливою є думка вчених, які стверджують, що предикати волітивного модусу (*бажати, хотіти, прагнути*) не виражають пропозитивної настанови. Як зазначає П. Тагард, “об'єктом бажання є річ, або щось на зразок речі, але не стан справ в цілому” [Thagard 2006, с.152]. З даним твердженням важко погодитись. Припускаємо, що у реченнях типу *I wish / want / desire P* предикати волітивного модусу зближуються з предикатами віри, а відтак є пропозитивними.

Одна і та сама пропозиція, представлена різними пропозитивними предикатами, набуває різних форм, причому ці форми характеризують певний стан свідомості мовця [Russell 1956, с. 224]. Так, наприклад, пропозиція *she was still angry with him for the poker game – not for the game itself but for the way he used it* (W. Tevis), представлена предикатом *know*, набуває статусу достовірної інформації, предикатами *think, suppose* – статусу думки чи припущення. Таким чином, простежується зв'язок між семантикою пропозитивного предиката і залежної пропозиції, вибір же пропозитивного предиката залежить від стану свідомості мовця (емоційного чи інтелектуального стану), а також від його відношення до висловленої інформації.

Пропозитивний актант залежно від семантики пропозитивного предиката може набувати наступних значень:

- факту об'єктивної дійсності, що характеризує стан справ як істинний і співвідноситься з пропозитивними предикатами знання, розуміння і пам'яті: *He knows that he is a very handsome man and a great favorite wherever he goes* (J. Austen); *You know, you can have just as good time at fifty as you can have at thirty, but it's not the same sort of good time* (W.S. Maugham); *She realized that only two days of his leave remained* (F.S. Fitzgerald); *He realized suddenly that his interest in her was a little more than friendship* (A. Christie);

- події, явища чи ситуації, що репрезентують певний стан справ у свідомості мовця і реалізується як в реальному, так і уявному світі. У першому випадку вводяться у речення предикатами припущення (*think, believe, consider*): *I suppose you are very busy buying your trousers* (W.S. Maugham); *But I think he is a bit sharp with him* (W.S. Maugham); *I suppose he was lying on his face on the mud floor as a form of siesta*

(G.K. Chesterton), у другому – предикатами уяви: *I imagined myself driving a peppery old colonel to some business and cables region* (K. Jerome).

Здійснений аналіз речень з пропозитивними предикатами дав змогу зробити наступні висновки: предикати пропозитивної настанови є репрезентантами внутрішнього світу людини, їхня семантика пов'язана з її психічною діяльністю; відображаючи відношення суб'єкта до повідомлюваного, пропозитивні предикати реалізуються у поліпропозитивних конструкціях, представлених на формально-синтаксичному рівні складним реченням та простим реченням, ускладненим герундіальним чи інфінітивним зворотом.

Література

Алисова Т.Б. Очерки синтаксиса современного итальянского языка: [монография] / Т.Б. Алисова. – М.: МГУ, 1971. – 293 с. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы: [монография] / Н.Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1976. – 383. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт: [монография] / Н.Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 339 с. Гак В.Г. Языковые преобразования: [монография] / В.Г. Гак. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1998. – 768 с. Гак В.Г. О логическом исчислении семантических типов пропозициональных глаголов / В.Г. Гак // Пропозициональные предикаты в логическом и лингвистическом аспекте: тезисы рабочего совещания. – М.: Наука, 1987. – С. 38-43. Крылов С.А. О содержании термина "Предикаты пропозициональной установки" / С.А. Крылов // Пропозициональные предикаты в логическом и лингвистическом аспекте: тезисы докладов рабочего совещания. – М.: Наука, 1987. – С. 71-74. Маслова В.Я. Современные направления в лингвистике: [уч. пособие] / В.Я. Маслова. – М.: Издательский центр "Академия", 2007. – 272 с. Хинтикка Я. Логико-эпистемологические исследования / Я. Хинтикка; [пер. с англ. В.Н. Брюшинкина, Э.Л. Напельбаума]. – М.: Прогресс, 1980. – 446 с. Aijmer K. Evidence and the Declarative Sentences / K. Aijmer. – Stockholm: Almqvist and Wiksell inter., 1980. – 150 p. Niiniluoto I. Remarks on the logic of perception / Ilkka Niiniluoto // Intensional logic: Theory and Applications / I. Niiniluoto, E. Saarinen. – Helsinki: Acta Philophica Feninca, 1982. – P. 116-129. Richard M. Propositional attitudes: An essay on thoughts and how we describe them / M. Richard. – Cambridge: Cambridge University Press. – 274 p. Russell B. Logic and Knowledge / Bertrand Russel // ed. by R.Ch. Marsh. – London: George Allen and Unwin, 1956. – 382 p. Thagard R. Desires are not propositional attitudes / R. Thagard // Dialogue: Canadian Philosophical Review. – 2006. – № 45. – P. 151-156.

Приходько А.И.

(Запорожский нац. ун-т)

РОЛЬ И МЕСТО ЭМОЦИЙ В ФОРМИРОВАНИИ КАРТИНЫ МИРА

This article deals with the problem of the role of emotional component in the formation of the world's picture. Special attention is paid to the place of emotions in the process of investigation of the surrounding reality.

Key words: *emotional component, world's picture.*